

RECENZIO TÓTH SÁNDOR: A ROMÁN FÖLDRAJZI GONDOLAT C. KÖNYVÉRŐL

Magyarország kül- és biztonságpolitikájában kiemelt szerepet tölt be Románia. Keleten szomszédos elhelyezkedése révén a két ország múltja, történelmi és kulturális kapcsolatai hagyományt teremtenek a jelenkori párbeszéd fenntartásához. A közös diplomáciai térben való mozgás kereteit a két ország ENSZ-, EBESZ-, NATO- és EU-tagsága határozza meg. A földrajzi tényezőkből kifolyólag további kapcsolatokat is fenntartanak a Duna Bizottságon keresztül. A nemzetközi szervezet a folyót érintő közlekedés- és környezetbiztonsági feladatok ellátásáért felel, aminek komoly gazdasági vetüle- teivel is számolni lehet. Energiapolitikai szempontból a MOL tevékenységi profilja segíti elő az üzleti-partneri viszony elmélyítését. A társadalmi egyeztetés pedig különösen fontos az 1,2 milliós lélekszámú romániai magyar közösség (a teljes román lakosság 6,6%-a) helyzetének kezelésére.

A Románia iránti olvasói és nem utolsósorban, kiadói érdeklődésnek nagy lendületet adtak a bipoláris világrend ösz- szeomlását kísérő közép- és kelet európai rendszerváltások. A román specifikum megragadása sokféle látószög- ből történt meg. A korai nemzetállami tendenciák szemléltetésére érdemes Raffay Ernő könyve elsősorban történelmi bete- kintést nyújt megemlíteni. A XIX. század 2. felétől az 1920-as évekig terjedő időszakból.¹ A Hunya Gábor szerkesztette tanulmánygyűjtemény Románia II. világháború utáni gazdaság- és politikátörténetét elemzi 1990-ig.² Mindkét olvasmány esetében külön kiemelendő az „ismeretlen szomszéd” igen sok szálon futó külpolitikai mozgásterének megjelenítése már a rendszerváltás idején. A szakmai igények további kielégítését szolgálja Julien Weverbergh páratlan könyve, amely a mindennapok szintjéig hozza közel a Ceaușescu-rezsim alatti Romániát.³ A 90-es évekre az euro-atlanti opciót fagy- sabb környezet fogadta. Erről a terhes időről ír Randolph L. Braham, aki az akkori román antiszemitizmus és magyarel- lenesség politikai megnyilvánulásait és azok két világháború közötti és II. világháborús történelmi eredőit, vagyis a román nacionalizmus történetét is aprólékosan feldolgozza.⁴ A nyugati politikusok feddő hangneme kínosan érintette a román külügyet. A délszláv válság és a román belpolitikai helyzet is előmozdította a témát vizsgáló további könyvek megjelené- sét a magyar piacon. Barbara Jelavich két kötetben ismerteti a Balkán történetét. 1996-ban jelent meg fordításban.⁵ A régió ismertetésén mutat túl egy korábbi angolul olvasható könyve, amely Románia és az Orosz Birodalom XIX. századi kapcsolatait és a korai román politikai gondolkodást dolgozza fel.⁶ Ebben megjelenik a földrajzi dimenzió is. Az internet egyre szélesebb körben válik hozzáférhetővé, ami megkerülhetetlenné teszi a magyar tudományos élet arculati megúju- lását. A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése 2000. november 3-i 5.1. számú határozatával létrehozta a Kisebb- ségkutató Intézetet, amelynek munkáját nagyban támogatja az erdélyi Jakabffy Elemér Alapítvány és a Transindex hírportál által 2001-ben elindított közös akadémiai portál, az Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár nevű adatbank. Az Adatbank tematikus gazdagsága lehetővé teszi szótárak, helységnévtárak, térképtárak, statisztikák, kronológiák és ter- mészettudományi adatbázisok dokumentumainak megtekintését, illetve letöltését. A kutatók lelke ilyenkor valósággal révületbe esik. Az érdeklődés pedig nem lankad: a 2011-es évben a portálnak egymilliónál is több látogatója volt.⁷

A tekintélyes hazai szakirodalom ellenére, melyben Miskolczi Ambrus elévülhetetlen munkásságát nem lehet említés nélkül hagyni. Aki a teljesség igényével közeledik a román témákhoz, annak tovább kell vizsgálnia. Ennek a szándék-

¹ RAFFAY, Ernő: *A vajdaságtól a birodalomig: az újkori Románia története* –Szeged: JATE Kiadó, 1989. –ISBN 9633850010

² HUNYA, Gábor: *Románia 1944-1990: gazdaság- és politikátörténet* –Bp.: Atlantisz Könyvkiadó, 1990. –ISBN 9630279673

³ WEVERBERGH, Julien (ford. Bodor Pál): *Az aranyfűstös hullaház: a Ceaușescu-klán negyedszázada* –Bp.: Képes 7, 1990. –ISBN 9630227115

⁴ BRAHAM, Randolph L. (ford. Hernádi Miklós): *Román nacionalisták és a holocaust: kitalált mentőakciók politikai kiaknázása* –Bp.: Múlt és Jövő Könyvkiadó, 1998. –ISBN 9639197026

⁵ JELAVICH, Barbara (ford. Balabán Péter): *A Balkán története I.-II. kötet* –Bp.: Osiris, 1996. –ISBN 9633791200

⁶ JELAVICH, Barbara: *Russia and the formation of the Romanian national state, 1821-1878* –Cambridge: Cambridge University Press, 1984. –ISBN 0521253187

⁷ Sikeres az Adatbank Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár, 2012. 01. 31. [<http://www.kultura.hu/irodalom/siker-es-adatbank-erdelyi>] Letöltés ideje: 2013. 03. 21. 13:04

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

ASQUI Jorge Kristóf

Budapest, 2013.
6. évfolyam 1. szám

nak ad nyomatékot Tóth Sándor *A román földrajzi gondolat* című, a Zrínyi Kiadó gondozásában, 2013-ban megjelent műve.⁸ A szerző 2009-ben doktorált a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskoláján és értekezésében is már Romániával foglalkozott.⁹ Több éves kutatómunka, publikációs tevékenység és a román nyelv elsajátítása előzte meg a munka megjelenését. Az előszót Borsi-Kálmán Béla, a Magyar Tudományos Akadémia doktora írta. Szűk terjedelmű, de nem szűken fogalmazó. Egyetemi tankönyvként kiválóan használható és gördülékenyen olvasható. Stilisztika tekintetében hallgatóbarát, ismeretközlés szempontjából dús és aktuális. „*Hiszek abban, hogy az előzőekben felvetett, egymással kölcsönhatásban álló fogalomkörök – a nemzettudat, a politikai gondolkodás, a nemzetstratégia és a földrajztudomány elméleti – összefüggései visszavezethetők Románia földrajzi adottságaira és a román nép jellemvonásaira.*” – írja a szerző.¹⁰ A „hiszek abban” sokkal inkább vélekedést fejez ki. Talán szerencsésebb lett volna a *vallom* szót használni, ami inkább jelöl egy tudományos állítást., Az *állítom* kifejezés még praktikusabb, ugyanakkor egy megengedőbb gyakorlatban a *bizonyítani szándékozom* is korrekt. A *jellemvonás* helyett pedig a *mentalitás* – véleményem szerint – sokkal jobban egybecseng a mondatban egyébként előforduló *politikai gondolkodás* fogalomkörrel. A szerző széleskörű magyar és idegen nyelvű forrásanyaggal dolgozik. Tudományos precizitását mutatja, hogy az általa magyarra fordított idézett részeknél mellékeli az eredeti idegen nyelvű forrásrészletet. Azonban egy tárgy- és egy névmutató megkönnyíténék a kulcsfogalmakhoz és a kulcsszemélyekhez való visszakeresést. Rengeteg újan megjelenő információt közöl és illeszt be egy rendszerszerű elemzésébe. A könyv, és ebből kifolyólag a téma kulcsa a kevéssé ismert tényekből egy teljesen ismeretlen folyamatra való rámutatás, ti. a román politikai gondolkodás, a román nacionalizmus és a román földrajztudomány összefüggének egymással. A mű nem marad meg a két világháború közötti – egyébként Magyarországon eddig jóformán ismeretlen – román geopolitikai gondolkodás történetének taglalásánál, hanem továbbszövi a logikai fonalat napjainkig, amit a következő fejezet- és alfejezetcímek világítanak meg: *A román biztonság- és védelempolitika helyzete, aktuális kérdései; Katonaföldrajzi, biztonságföldrajzi jellemzők; Az integrációs román érvrendszer; Nemzeti biztonsági stratégia; Nemzeti védelmi stratégia; Katonai stratégia; Földrajzoktatás – geopolitika és nemzettudat; Mit üzen a mai román földrajz?* E címek specifikus tárgyköröket takarnak, így tudományos hitelességüket emeli, hogy a kutató a Magyar Honvédség alezredeseként biztos szakmaisággal fordul felénk méghozzá átfogó, holisztikus módszerrel.

Azonban nemcsak Tóth Sándor könyve, de még többkötetes művek sem lennének elegendőek a vizsgálódáshoz, hiszen Románia olyan széles skálán mozgó változékonysággal bír, ami a sikamlós együttműködéstől az ellenségkereső magatartásig terjed. Románia mindig megújul, illetve visszatér. Ennek okát Tóth Sándor a filozófiailag is értelmezhető *átmenetiségben* jelöli meg, ami egyaránt jól illeszkedik a földrajzi és társadalmi megközelítéshez. Az átmenetiség a közép-európai térség meghatározásában ölt testet, ami az útkereső jellem (a régiók közti útkeresztesződéses pozíció) szinonimája is. Külön értékelendő, hogy a bevezetőben összeveti az elemzés a földrajztudományi tényeket az identitás-érzettel, jelesül a románok közép-európai önmeghatározásával.¹¹

Attól még, hogy román geopolitikai iskoláról ír, nem jelenti ki azt a szerző, hogy immanens, önmagában létező, előzetes külső hatások nélküli a fejlődése. Ismerteti a geopolitika kialakulásának történetét és összeveti azt a román elméleti befogadó készséggel, adaptálási szándékkal, beleértve a francia nemzetállami koncepció mintául szolgálását.¹² Itt érdemes volna belevenni és értékelni a történeti kontinuitás kedvéért Raffay Ernő könyvéből azt a térképmellékletet, amely egy olasz és görög felmenővel bír, a párizsi román értelmiség köreiből is bejáratos, élete végén az antiszemizmusra fogékony romantikus költő és hobbirégész, név szerint Cesar Bolliac (1813-1881) 1855-ös elgondolását testesíti meg a Tiszától a Dnyeszterig terjedő Romániáról. Ez részint azért is lehet érdekes (amellett, hogy kreálójá a Román Királyi

⁸ TÓTH, Sándor: *A román földrajzi gondolat* –Bp.: Zrínyi Kiadó, 2013. –ISBN 9789633275788

⁹ TÓTH, Sándor: *A román politikai gondolkodás geopolitikai alapjai: Doktori (PhD) értekezés* (témavezető: Szabó A. Ferenc) Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.

¹⁰ TÓTH (2013) p. 36.

¹¹ Uo. pp. 14-15.

¹² Uo. pp. 23-36.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

ASQUI Jorge Kristóf

Budapest, 2013.
6. évfolyam 1. szám

Földrajzi Társaság tagjaként is működött és ásatási tevékenységével a dákórománság után kutatott), mert a francia homogenizációs eljárások büvkörébe eső identitáskereső románoknál is kezdett meggyökeresedni az a nemzetszervező elv, miszerint a szétszórta honfitársait egy tömbként kell értelmezni még olyan területeken is, ahol kisebbségben élnek. Ez a territorialitási modell elavulttá vált. Legfőképp az előbb vázolt politikai sovinizmust gerjesztő kizárólagos töltetű törekvések miatt marasztalják el a geopolitikai iskolákat a mai globalizációs folyamatokat tanulmányozó szakértők. Ugyanakkor a territorialitás elvének túlhaladottsága még nem indokolja, hogy a geopolitikai vizsgálódásokat inkompetenseknek bélyegezzék meg. Tóth Sándor is pontosan azt hangsúlyozza, hogy a neoklasszikus és a kritikai irányzatok ki-mozdították a geopolitikát hagyományos XIX. századi elméleti struktúrájából.¹³ Nem az a fontos, hogy az erőforrások lelőhelyeit közös közigazgatási rendszerbe rendezem (tehát meghódítsam), hanem, hogy a hozzáférést biztosítva befo-lyási övezetet építsek ki ott. Vagyis a globalizáció nem zárja ki a geopolitikai okságot, hiszen a nemzetközi piacutatás elvégzésénél is figyelembe kell venni a gazdaságföldrajzi tényezőket.

A könyv legnagyobb részét *A román geopolitikai iskola* fejezet, ezen belül (és a teljes műn belül is) a *Geopolitika és Nagy-Románia – az első nagy háború nyertesei* alfejezet alkotja, amely a 20-as, 30-as és 40-es évek időszakát öleli fel.¹⁴ Ekkor érte el az ország a legnagyobb kiterjedését, ami együtt járt a földrajztudomány fokozatos átpolitizálódásával. Az I. világháború utáni területszerzések kikényszerítették a román államhatalmiság túlzóan legitimmé definiálását, így a földrajzi ihletettséggű megalapozásoknak is meg kellett fogalmazódniuk. Megtudjuk, hogy miként árnyalták a német és a francia iskolák a román intellektuális kibontakozást. Ekképpen indokolt volt, hogy tágabb keretek között kifejtésre kerüljenek a román geopolitikai genesis alapvetései, mert ezáltal jobban kimutathatóvá válik a kapcsolat ezek átalakulása és jelentéshordozása között a mai román politikai profilban. Ezzel egy olyan emberi misszió teljesül, ami a jelenre ható történelemről való gondolkodás méltányosságát kívánó tablójához sorolható akárcsak Trianon, a magyar holocaust és a rákosista sztálinizmus kérdéskörei.

A szerző lerántja a leplet úgy az államszocialista korabeli, mint a rendszerváltás utáni földrajzi gondolatról. Velős részleteket tudhatunk meg a román értelmiségnek a huntingtoni civilizációelmélettel folytatott vitájáról.¹⁵ Megismerkedhetünk a román integrációs érvrendszerrel, amely az euroatlanti vonzaskörzetben véli megtalálni mozgástere nélkülözhetetlen eszközeit. Komoly rálátásra tehetünk szert a NATO és Románia közti kapcsolat regionális specialitásaira.¹⁶ Megvilágítja emellett a mű azt is, hogy a globalizálódó és az integrációt előnyben részesítő környezetben az útkereszteződéses jellegű alapuló hagyományos román kapuhelyzet tétele mennyire fenntartható.¹⁷ Sokat ígérő tanulságokkal kecsegtet a tesztgyűjtemények és a középiskolai tankönyvek mentén történő román földrajzoktatás elemzése.¹⁸ Ezzel a gondolatmenettel jutunk el a zárógondolatokig, amelyekben a kutatás desszertjeként egy román vendégtanuló földrajzi dolgozata kerül tálalásra.¹⁹

Az olvasmányt összességében rendkívül jól lehetne kamatoztatni a biztonságpolitika és a nemzetközi kapcsolatok oktatásánál. Ennek későbbi finomítása és bővítése egy akár enciklopédikus mű keletkezésének realitásáig is eljuthat. A tudományos hozadék maximalizálása érdekében érdemes lenne tovább érlelni a témát a művelését támogató partnerek hozzájárulásával. A mostani eredményhez a következő tudom még hozzáfűzni: a könyv azzal, hogy megszületik már önálló életre is kel. Pályafutását a folyamatosan változó olvasóközönség adja meg, amelynek legalább annyira be kell fogadnia ezt a mély tartalmú munkát, mint ahogy az befogadja olvasóját. Nagy örömmre szolgál, hogy a szerző munká-

¹³ Uo. pp. 27-28.¹⁴ Uo. pp. 48-100.¹⁵ Uo. pp. 115-118.¹⁶ Uo. pp. 126-130.¹⁷ Uo. pp. 170-175.¹⁸ Uo. pp. 181-214.¹⁹ Uo. pp. 221-223.

ASQUI Jorge Kristóf

Budapest, 2013.
6. évfolyam 1. szám

ja ismertetéséhez diákos, tanulni vágyó koromban járulhatok hozzá. Recenzióm – reményem szerint – biztatás lesz a további igényes olvasók számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BRAHAM, Randolph L. (ford. Hernádi Miklós): Román nacionalisták és a holocaust: kitalált mentőakciók politikai kiaknázása – Bp.: Múlt és Jövő Könyvkiadó, 1998. – ISBN 9639197026
- HUNYA, Gábor: *Románia 1944-1990: gazdaság- és politikatörténet* – Bp.: Atlantisz Könyvkiadó, 1990. – ISBN 9630279673
- JELAVICH, Barbara: *Russia and the formation of the Romanian national state, 1821-1878* – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – ISBN 0521253187
- JELAVICH, Barbara (ford. Balabán Péter): *A Balkán története I.-II. kötet* – Bp.: Osiris, 1996. – ISBN 9633791200
- Kultúra.hu: Sikeres az Adatbank Erdélyi Magyar Elektronikus Könyvtár, 2012. 01. 31. [<http://www.kultura.hu/irodalom/siker-es-adatbank-erdelyi>] Letöltés ideje: 2013. 03. 21. 13:04
- RAFFAY, Ernő: *A vajdaságtól a birodalomig: az újkori Románia története* – Szeged: JATE Kiadó, 1989. – ISBN 9633850010
- TÓTH, Sándor: *A román politikai gondolkodás geopolitikai alapjai: doktori (PhD) értekezés (témavezető: Szabó A. Ferenc)* – Bp.: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.
- TÓTH, Sándor: *A román földrajzi gondolat* – Bp.: Zrínyi Kiadó, 2013. – ISBN 9789633275788
- WEVERBERGH, Julien (ford. Bodor Pál): *Az aranyfüstös hullaház: a Ceaușescu-klán negyedszázada* – Bp.: Képes 7, 1990. – ISBN 9630227115